

TÓKÉCZKI LÁSZLÓ

Magyarság és liberalizmus

A magyar történelem nagy korszakában, a reformkorban az akkori nemesi demokrácia nem aulikus elitje lelkesedéssel lett az európai liberalizmus híve. Tehát „feudális emberek” fogadták el a polgári szabadság elveit (lám: nem a lét határozta meg a tudatot akkor sem!), a törvény előtti egyenlőséget, a közteherviselést, az egyéni polgári szabadságjogokat stb. Egy nagy nemzedék küzdött szívósan azért, hogy ne előjogai, hanem másokkal azonos kötelességei (terhei) legyenek!

Miért lett liberális a magyar nemesség jelentős része? Sok materialista történész a nemesség válságából „vezeti le” ezt, nem egészen logikusan. Hiszen a művelt magyar nemesek látták azt, hogy mi történik Nyugaton. A liberalizmus gazdasági tanai, a korlátlan szabad verseny nem ígért sokat a hagyományos földbirtokosoknak. S mégis. Nos, ha jobban végiggondoljuk a magyar nemesi elit helyzetét – a konzervatívokét is –, akkor mégsem volt csupán idealizmus vagy utópizmus a döntésük.

A liberalizmus ugyanis mindig és mindenhol az erősek, a „birtokon belüliek”, az elitnek igazi szolgálója (lásd: cenzusos választójog!) A liberalizmusnak semmi köze a demokráciához, az legfeljebb a meggazdagodóknak vagy a kitanultaknak könnyebben engedi meg (?) a felemelkedést, mint a feudalizmus. (Egyébként sok jel szerint a művelt Metternich is mérsékelt liberális lett uralma végére!) A magyar nemességnek még csak hazai társadalmi konkurenciája sem volt. Hatalmilag legfeljebb a Habsburgokat tekinthetjük annak. Nem véletlen hát, hogy a dinasztiahoz s így az Ausztriához való viszony olyan központi kérdés volt, amely a liberálisokat is megosztotta. A nemzetiségi elitnek, ha voltak egyáltalán (az erdélyi szászoknál igen), hamarosan kezdtek megmagyarosodni (a szászoknál éppen nem) vagyis csatlakozni az egyetlen országos elithez.

Nagyon jellemző viszont, hogy nemzetiségeink öntudatos értelmiségi elitje soha nem lett liberális. Sőt, akár a kemény klerikalizmust is vállalták, és semmi hálát nem éreztek a különbségtétel nélküli (liberális) jobbágyfelszabadításért. A liberalizmus körülményei között az egyházak voltak – „történelmi jogokkal” – az egyetlen szervezett ellenerő, amelyek a mindent az individualizmusba fullasztó „mainstreamnek” a nemzetiségek között ellenálltak. Ne feledjük azt, hogy az ortodoxiáról van itt zömmel szó, amely már a reformációt is elvetette, s amelynek órákig tartó liturgiája volt.

Az óriási presztízsű magyar nemesség elitje tehát pontosan láthatta – már több mint kétszáz éve –, hogy ő az egyetlen valódi tárgyalópartnere Bécsnek, s a liberális parlamenti rendszerben hatalmát semmi sem fenyegetheti. A közjogi kérdés állandóan „bezavaró” mozzanatait leszámítva tehát nem volt szüksége más ideológiára.

Így jó ideig a bevándorlással a lakossági növekedésnél többszörös emelkedést produkáló zsidóságot sem konkurenciának, hanem „kiegészítőnek” érezte. Olyan csoportnak, amelynek megvolt a kapitalizálódáshoz szükséges üzleti érzéke, az a tulajdonság, amellyel az „úriember” magyar nemesség – esetleges tőzsér elődeit feledve – nem rendelke-

zett. Az egyéni emancipációért hálás zsidóság – a házi zsidó pozícióból eredő gyors nyelvi asszimilációja után –, szokásainak egyébként megfelelően, első két generációja ténylegesen hozzákapcsolódott a magyar nemesi elit számára előnyös dualista rendszerhez. Vagyis beilleszkedett abba a rendszerbe, amelynek politikai döntéseiben nem vehetett részt. A magyarországi zsidó így általában – még ortodox formáiban is – „magyar ágens” lett mindenhol a Kárpát-medencében. S a magyar nyelvű kultúra fogyasztójává, majd egyre inkább termelőjévé is vált. A magyar–zsidó szimbiózis kezdeti időszakát egyébként is megkönnyítette az, hogy mindkét fél családi-nemzeti primátusokban gondolkodott. Vagyis nemcsak dzsentri urambátyám rend volt, hanem ennek megfelelő, csak más területen érvényesülő zsidó családi rendszer is! Szabó Ervin 1917-es elemzését itt mérvadónak fogadhatjuk el (a *Huszadik Század* 1917-es zsidó körkérdése!) e tekintetben. A korlátlan szabad verseny kapitalizmus közép-európai viszonylataiban a zsidó tömeg (1910-ben már közel egymillió ember Magyarországon) versenye – gyors nyelvi asszimilációja ellenére – óriási feszültséget gerjesztett, hiszen egy korábban lenézett, „pária-nép” került egyre előnyösebb társadalmi-gazdasági helyzetbe. Az sem véletlen így, hogy nemzetiségeinknél a magyarellenesség és az antiszemitizmus szorosan együtt járt – máig. Megjegyeznénk, hogy a fent leírtakkal nem fogalmaztunk meg „vádát” a bevándorló zsidósággal szemben: ők tették azt, amire módjuk volt, s ami évszázados hátrányos helyzetük után előnyükre lett. De ennek az átrétegző, szabad verseny kapitalizmusnak irgalmatlan gyorsasága alig adott módot a mérsékelt megoldásokra!

Hiszen előbb elkezdődött a tőkeszegény dzsentri földjeinek bérleti, majd tulajdoni megszerzése (sokak szerint ez a tisztaeszlári vérvád igazi alapja!), majd a nyelvi asszimiláció és a színvonalas iskolázás után az értelmiségi-szellemi pozíciók gyors zsidó elfoglalása. Ezek együttesen már elég széles antiliberális-antiszemita „alapokat” kínáltak. De az igazi robbanást majd az adja, amely „felmondja” a magyar politika évezredes játékszabályát. Vagyis azt, hogy mindenkit befogadnak, akik *politikailag lojálisak*. 1918–19-ben azonban a zsidóság jelentős része (egyébként kisebbsége!) az ország fölötti politikai uralomért „nyúlt”. Most a lényeg szempontjából nem érdekes az, hogy olyanok tették ezt, akik – Vázsonyi Vilmos kemény ítélete szerint – előbb a zsidóságot hagyták ott, majd új nyelvi közösségüket, a magyarságot, s ráültek a világforradalom győztesnek látszó vörös vasútyjára!

A magyar–zsidó együttélés tartós (évtizedes) sikerei inkább kivételes helyzetet jelentettek. Például a magyar zsidó nagytőke zöme nagy bölcsességgel „egyensúlyozni” próbálta „radikálisainak” értelmetlenségeit. Sajnos, a zsidó eredetű értelmiség – mint például a tehetséges Jászi Oszkár és csapata – nem volt képes a „belenövés idejét” kivárni. Őket és tanítványaikat csak a hatalom érdekelte – mint a jövődó kommunistákat is. Ezért fordultak szembe Vázsonyi Vilmostal és pártjával, aki ugyan szintén radikális – „feudálistozó” – ember volt, de egyben magyar hazafias politikus is lett („zsidó magyar vagyok” – mondta, mint ahogyan vannak katolikus és református magyarok!)

A zsidóság vezető rétegeinek azonban csak kisebbsége volt elég bölcs ahhoz, hogy felismerje azt, hogy egyrészt idő kell a politikai hatalomba „növéshez”, másrészt azt, hogy éppen a belenövés miatt nem valósítható meg a régi történelmi („feudális”) magyar vezető rétegek teljes likvidálása, félretolása. Egyszerűen már azért sem, mert a hatalomátvételi technikát jelentő „feudálistozás” közben felnövő magyar plebejus politikai erők sem óhajtottak tisztán asszimiláns magyar politikai vezetést! Még az internaciona-

lizmust hirdető szociáldemokráciában is nőtt az ellenszenv a hatalomra törő és felismerhető zsidó befolyással szemben. A későbbi népi mozgalom demokratikus hazafisága számára pedig egyenesen gyanús volt a liberális ipari kapitalizmus képviselőinek a tevékenysége. Aligha véletlen az, hogy egy ilyen helyzetben a „progresszivistá” („liberális” és szocialista-kommunista) zsidóság legtöbb képviselője – tulajdonképpen máig – azt a történelmi magyar középosztályt gyűlölték és gyűlölik, amely egykor, a „boldog békeidőkben”, majd a restaurációs Horthy-rendszerben eltorlaszolta egy gyors „európai típusú” „liberális elitváltás” lehetőségét.

Mit is jelent Európa azóta is a „progresszív erők” szótárában? Az ipari és pénztőke totális uralmát. A minőségre való tekintet nélküli manipulált tömegdemokráciát. A médiahatalommal szétvert közösségek világát, ahol megcsinált tekintélyek és sztárok uralkodnak. (Ady Endre igen szép és tanulságos egyéni példája mindennek!)

A másik oldalon ugyanúgy a nem tehetségtelen Jászi Oszkár. Jászi annyira gyűlölte a „feudális Magyarországot”, hogy Trianon ellenére is együtt tudott működni a kisantant politikusokkal Magyarország ellen! De nem kevésbé elgondolkodtató a hazug és kiüresedett marxizmus „feudálisozó” gyűlölete a magyar történelem és hagyományos irodalom ellen! Mindezt pedig tették nemcsak a „szocializmus” álarca, hanem a liberalizmus hazugsága révén (a liberalizmusból csupán a korlátlan szabadpiacot és a hagyományos értékek rombolását tartva meg!).

A fentebb jelzett nagy gazdasági és társadalmi átalakulás következtében az antiliberalis mozgalmak a XIX. század végére megerősödtek. De jellemző módon nálunk – ellentétben Ausztriával és Németországgal – a katolikus egyház állt az élére a „keresztyén önvédelemnek”. Az antiliberalizmus azonban sok ostoba egyszerűsítéssel sem fasizmus s nem náciizmus. Hiszen a szocializmus is antiliberalizmus. (Bár lehet, hogy a náciizmus [= nemzetiszocializmus] s a kommunizmus [= nemzetközi szocializmus] rokonsága, majd nem azonossága innen származik!)

Egyébként a magyarság s elítje egy soknemzetiségű országban természetes módon is liberális lett. A szabadság hit nem véletlenül hódít minden új nemzedékben. Ez persze tényleg illuzionizmus és utópia, a műveltebb rétegek öncsalása is mindig és mindenhol. Így nem lesz véletlen az, hogy az I. világháború után kialakuló magyar népi mozgalom – a régi nemzetiségi értelmiségi elitekhez hasonlóan – nem lesz liberális. Ők a gyengéket képviselték, szociális primátussal gondolkodtak, s a nemzeti szolidaritásban hittek. A XX. századra a liberalizmus már mindenhol a hatalmon belüliek „előkelő” ideológiája. Olyan eszmekör, amely gyakorlatilag minden változásnak ellenáll. Ezért jellemzi az új szellemi irányzatokat mindig több-kevesebb antiliberalizmus. Leginkább a gazdasági liberalizmus ellen lázad a világ, de 1929–33 között a liberális korlátlan szabad verseny önmagában is összeomlott.

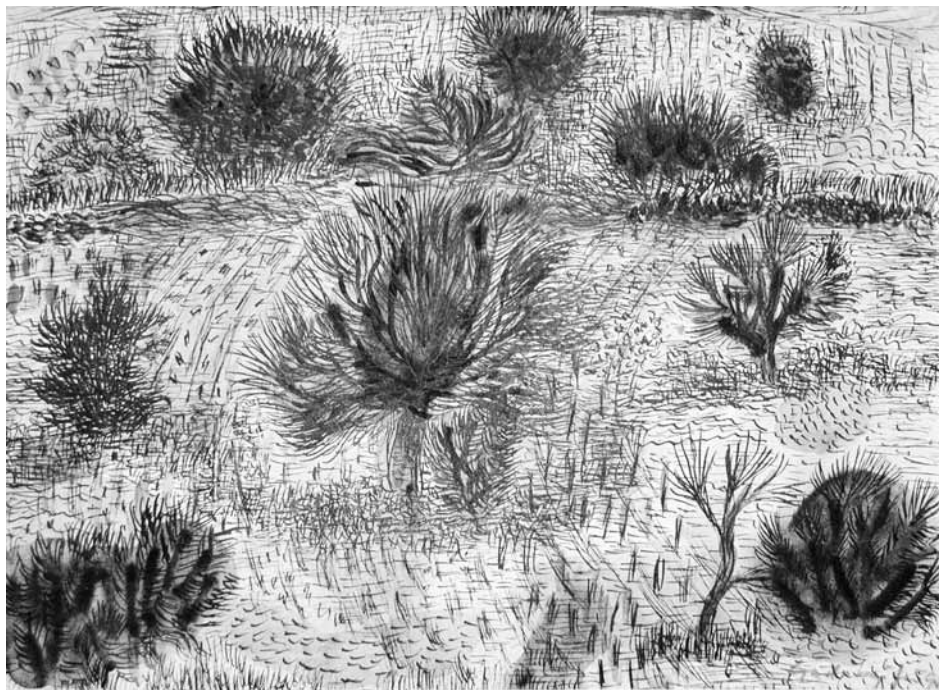
A sokféle megújulási politikai törekvés mind népjóléti-szociális irányba indult, s közösségi jellegű volt, a liberalizmus egyéni jogai beolvadtak az alkotmányosságba, s maga az irányzat – néhány kisebb európai országot leszámítva – pártpolitikailag megsemmisült.

Magyarországon a két világháború között voltak liberális töredékpártok még a parlamentben is, de a közbeszédben az egyébként nagyszerű XIX. századi liberális múlt erős, alkalmanként durva kritika tárgya volt – Trianon egyik felelősét látták annak „engedékenységében”. Szekfű Gyula *Három nemzedéke* e kritikák egyik ősforrása. Az ún. őszirózsás forradalom volt a másik letörölhetetlen bűne a liberalizmusnak (wilsonizmus).

A „forradalmat” vezető szélső (bal)liberálisokat tényleg nem érdekelte az ország sorsa, csupán saját hatalmuk.

A II. világháború után már nem volt gyakorlatilag liberalizmus nálunk, csak a szociális gondolat különböző irányzatai küzdöttek reménytelenül a kommunizmus elsötétítő árnyékában. A liberalizmus aztán mint a kommunizmus aczélista „liberalizációja” tűnt fel a hetvenes évek végén. Ma már tudjuk, hogy ez nem volt más, mint tiszta hatalomátmentési technika. A Nyugaton időközben hatalomra jutott neoliberalizmus (= gátlástalan szabadpiac) előkészítése. Az itthoni neoliberalizmusnak – ellentétben XIX. századi elődjével – már semmiféle nemzeti szolidaritásos aspektusa nem volt. Sőt. Ez az irányzat tudatosan, gyűlölködve rombolt minden közösségi értéket. Nem véletlen az, hogy a liberális jelző gyakran szitokszóvá vált.

Pedig egy tisztességes liberalizmusnak van értelme, és van pozitív hozadéka. A primitív tömegtársadalom manipulatív világában a jogot és kötelességet, a szabadságot és felelősséget hordozó (keresztény) individuális liberalizmus értékmentő és értékhordozó tud, tudna lenni. Ehhez persze hitelességre és „a szellem szabadon szolgál” (az Eötvös Kollégium eredeti jelszava) alapú mentalitásra lenne/van szükség. S akkor újra nagy korszaka lehet a magyar történelemnek!

Vegetáció (1951)

TŐKÉCZKI LÁSZLÓ (1951) történész. Az ELTE tanára, a *Valóság* című folyóirat főszerkesztője, a *Hitel* rovatvezetője.